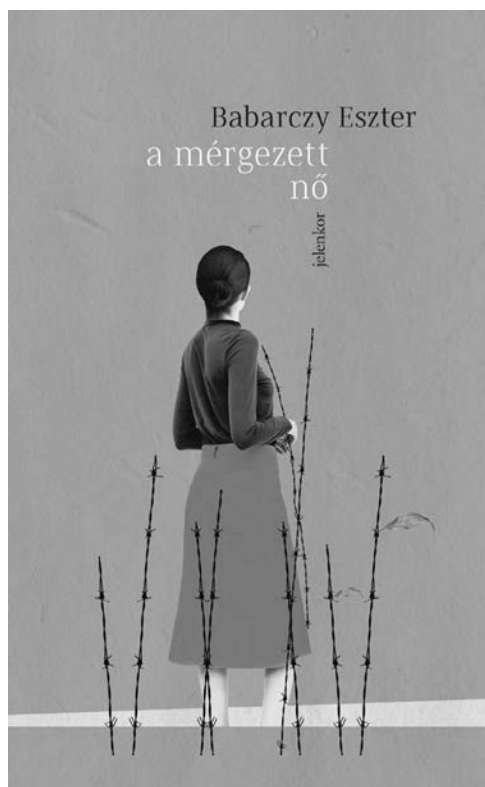

Nem egy lányregény

(Babarczy Eszter: A mérgezett nő)

Harminc éve, a *Jelenkor* folyóirat 1990/6. számában jelent meg Sárbogárdi Jolán szerzői név alatt *A test angyala* című lányregény-paródia. Azóta már köztudott, hogy az álnév mögött valójában férfi szerző, Parti Nagy Lajos rejtőzött, a kisregény mégis a női irodalom fontos szövegévé vált. Egy helyütt a hősszerelmes, Balajthy Dénes tévérendező érdeklődésének köreiről és olvasmányélményeiről nyilatkozik a szende Margittay Edinának. Kifejti, hogy „[a] maga szerény részéről nem szeret olvasni válásról, megcsalásról, öreg k...vák nyomoráról, abberrált főnökökről, öngyilkossági kísérletekről, alkoholoról és kábítószerokról...”¹ Amennyiben tiszteletben tartjuk a tévérendező kitételeit, úgy *A mérgezett nő* című novelláskötetet a témája alapján semmiképp sem ajánlhatjuk neki jó szívvel. Mert bizony megalázó viszonyokkal, szexuális erőszakkal, rosszul működő családdal és önromboló helyzetekkel szembesítenek a kötet elbeszélései. A szóban forgó könyv – ahogy mondani szokás – nem egy lányregény, mégis fontos és figyelemre méltó szöveg, erős és határozott hangú írás.

Babarczy Eszter novelláskötete kegyetlen, bátor és kockázatos vállalkozás. A korábban esszéket és publicisztikai írásokat jegyző, valamint egyetemi oktatóként és közéleti műsorokból ismert szerző első szépirodalmi műve ez a kötet. Jóllehet egyes szövegei már egy-két évtizedesek. A *Szülők* például a *Nappali ház* című folyóiratban jelent meg elsőként még 1998-ban, a *Mell-blog* és az *Itáliai utazás* pedig a 2007-es *Szomjas oázis* című antológiában.

A mérgezett nő elbeszélései többnyire kényelmetlen, kínos, társadalmilag tabusított, esetenként traumatikus témákkal szembesítenek. A kötet újdonsága és erőssége mégsem ebben rejlik. Hasonló témájú prózai írásokat szép számmal tudnánk sorolni akár csak a hazai kortárs irodalom köréből is, melyet gyakran ér az a vád, hogy „nem könnyű olvasmányok” – bármit is rejtessen ez a kisé homályos, naív értelmezői kategória. Babarczy novellái felidézhetik például – hogy ehelyütt csak női szerzőket említsék – Tóth Krisztina *Pixel* című kötetének egyes darabjait vagy Szabó T. Anna *Töréstetszjének* történeteit. A felsorolás nyilván még folytatható lenne.

Az, hogy az olvasó nehezen tud szabadulni *A mérgezett nő* hatása alól, sokkal inkább annak köszönhető, hogy a szerző kíméletlenül és bátran tematizál kényszereket és késztetéseket, valamint félelmet és szorongást keltő eseményeket. A kiszolgáltatottság, az erőszak, a depresszió vagy az öngyilkosság kérdéseit tárja fel újra meg újra olyan erővel, amely szinte beszippantja az olvasót. Ezek a novellák rossz közérzetet keltenek, zavarba hoznak, esetenként felháborítanak. Megvallom, hogy *A kisolló* című darabot csak komoly erőfeszítés árán sikerült végigolvasnom, annyira aprólékos és visszataszító ugyanis annak leírása, ahogy az elbeszélő falcol, vagyis egy kisollóval vagdossa az arcát, és egyszerűen nem is tudja, hogy hogy jutott el oda, hogy „felvágja a száját”. (185.) Az *Anyut* olvasni pedig egyenesen torokszorító. Rendkívül nyomasztó ennek a sok titokkal, megoldatlan konfliktussal terhelt anya–lánya viszonynak a végjátéka, melyben a lányra hárul a feladat, hogy a rák végső stádiumában levő anyját a halálba segítse.

Babarczy Eszter novellái mindemellett foglalkoztatnak is és szembesítésre kényszerítenek. Ahogy ezt már Károlyi Csaba pontosan összefoglalta korábban: „kifejezetten fölszólítják az olvasót, hogy gondolja végig a saját életét, viszonyát a személyes, a családi és a társadalmi helyzetekhez, a »nőiségéhez« és a »férfiségéhez«, szerepekhez és szembesülésekhez, szülőkhöz és gyerekekhez, a testhez és a lélekekhez.”²

Nem a felsorolt témák és ezeknek a befogadóra tett hatása miatt jellemeztem fentebb kockázatos vállalkozásként a kötetet. Hanem azért, mert az elbeszélések alapjául szolgáló anyag önéletrajzi ihlettségű, nem fikció – ahogy erre az egyik elbeszélés a címében is utal (*Mell-blog*). Poétikai tette van tehát annak, hogy ezt az életanyagot mennyiben sikerül a szerzőnek elemelnie, irodalomma formálnia. Egy-két novella kivételével azonban a kötet szerencsésen elkerüli azt a veszélyt, hogy az önvizsgálat és az önsajnálát szövegeit adja közre, és meglátásom szerint túl tud lépni a terápiás, traumafeldolgozó jellegre.

A cím, a borító, a fülszöveg, valamint a hátsó borítón olvasható ajánló részlet mind azt igyekeznek sugallni, hogy *A mérgezett nő* a 2000-es évektől erősödő, színvonalas magyar női irodalom kánonjába kíván betagozódni. A kötet mint könyvtárgy nem melleleg igen szemrevaló. Keskeny és karcsú,

Neichl Nóra

(1983, Kaposvár): a PTE Irodalomtudományi Doktori Iskolájában szerzett doktori fokozatot kortárs magyar színházi szövegek műfordítói protokolljairól írt dolgozatával. Kritikai főleg a *Jelenkor* folyóiratban jelentek meg. Jelenleg a PTE BTK Kari Hivatalának munkatársa.

- 1 PARTI NAGY Lajos 1997. *Sárbogárdi Jolán: A test angyala. Habszódia*, https://reader.dia.hu/document/Parti_Nagy_Lajos-A_test_angyala-522 (a letöltés ideje: 2020. 06. 21.)
- 2 KÁROLYI Csaba 2019. „Nem lehet »nem-nő«!” In: *Élet és Irodalom*, 26., <https://www.es.hu/cikk/2019-10-31/karolyi-csaba/nem-lehet-nem-no.html> (a letöltés ideje: 2020. 06. 21.)

Babarczy Eszter novelláskötetét, *A mérgezett nőt* az első prózakötetért járó Margó-díj szakmai zsűrije különdíjjal jutalmazta.

a verseskötetek formáját és terjedelmét idézi. Az acélkék borítón egy nőalak áll nekünk háttal, és úgy húz magához egyet az öt körülvevő szögesdrótszálak közül, mintha csak egy virágot érintene gyengéden. A nő, a nőiség, az elbeszélések által felvetett gender szempontok hangsúlyozása nyilván a kiadói stratégia része, melynek – nem kárhöztható – célja, hogy elsődlegesen elhelyezze a kötetet a mai magyar irodalom jelentette mezőben. Nem is lenne ezzel a szándékkal baj, lévén a novelláknak vitathatatlanul ebben a regiszterben van a helyük. Ám épp a címadó novellából a hátlapon kiemelt részlet kezeli a fent említett női irodalom hagyományát ironikusan, és tér ki az efféle, túlságosan egyértelmű kategorizálás elől.

Kézenfekvő persze a következők miatt női irodalomként kezelni Babarczy kötetét. A 22 novella mindegyikében nőkről van szó. Továbbá a történetekben mégiscsak női tapasztalatok sorakoznak: a testkép- és a nyomukban járó evészavarok, illetve a kényszeres vásárlás is főképp lányokat, nőket érintenek; hasonlóképpen a nemi erőszak áldozatai is többnyire nők; ahogy a melleltávolítás, a szoptatás vagy a szülés is sajátosan (ha nem is egyöntetűen) női élményanyag. Ugyanakkor mindezekon túlmutatva mégiscsak általános emberi tapasztalatokról olvashatunk. Hiszen ezek a történetek lényegében a megalázottság, a kiszolgáltatottság változatairól szólnak, hogy hogyan lehet megőrizni az emberi méltóság morzsáit – nemtől függetlenül.

A belső címlap megjelölése szerint műfajukat tekintve novellákat fűz egybe a kötet, melyek összefonódni látszanak annak ellenére is, hogy az elbeszélői hang és nézőpont nem egységes. (A 22 novella között nagyjából fele-fele arányban oszlik meg az egyes szám első és a harmadik személyű megszólalásmód.) Mintha mindegyik történet mögött ugyanaz a (nő)alak állna, aki az első történetben még gyerek, aztán kamasz, majd felnőtt, és az utolsóknál pedig idős(ebb) asszony. A kor előrehaladtával azonban nem válik érettebbé abban az értelemben, hogy ugyanúgy megmarad a körülményeknek kiszolgáltatott, azokat nem értő, tehetetlen kislánynak, mint amilyennek az első novellában látjuk. Mintha nem lennének rá hatással a vele megtörtént események, csak elszenvedi ezeket. Sodródik, és sokszor függőségekben keres kapaszkodókat. Élettörténettel, ha nem is fejlődéstörténettel szembesülünk tehát.

A kötetben elbeszéltek helyenként szorosabban összekapcsolódnak, mintegy blokkokat alkotnak. Az első, gyerekkori témájú novellát három kamasztörténet követi. A *Nyaralás*, az *Emlékpogácsa* és *A levél főhősei* egyaránt elveszett (utóbbiban szó szerint megpróbál elveszni, elszökni a családjától egy görögországi nyaralás során), helyüket nem találó figurák, akik így vagy úgy, de nem érzik jól magukat a bőrükben. Hasonlóképp egységesül az anyaság, az anyává válás és az anyalánya viszonyt körüljárva a *Szülők*, a *Mell-blog* és az *Anyu*; vagy a kényszerekről és mániákról szóló *A pokol*, a *kisolló* és a *Voland* hármasa. Az *erőszak nyelve*, a *Virágok* és az *Itáliai utazás* ugyan nem egymás után következnek, de mint a nemi erőszak történetei mégis összefonódnak egymással.

A *Nagy mama* című elbeszélés erős és meghatározó nyitánya a kötetnek. Ezt a magaslatot nem mindegyik novellában sikerül a szerzőnek elérnie, bár véleményem szerint több kiváló darabbal találkozhatunk, mint kevésbé sikerülttel. Ugyanakkor a további történetek értelmezése szempontjából is kitüntetett ez a novella, mert az itt leírt attitűd határozza meg a későbbi elbeszélésekben megjelenő nőalakokat is.

Kimerevített jelenettel indul, melyben egy nagymama és egy gyerek néz egymással farkasszemet. Holott a cím után nem feltétlenül efféle felütésre számít az olvasó, hiszen a nagymama alakjához általában pozitív érzelmi töltetű fogalmakat társítunk. Ebből a pillanatból azonban dermedtség árad, hallgatás, fenyegetés és elutasítás. A nagymamát a szövegben később is damasztként, ezüstként és porcelánként jellemzi az elbeszélő (7.), hiszen rideg és elegáns. Még „[a] konyhaasztal egyik éles sarka [is] pont a gyerek felé mutat” (5.), aki egyfajta határhelyzetben áll „a kishozza és a konyha között” (10.), nem mer mozdulni, csupán „[e]gyensúlyoz a sötét, hűvös folyosó és a konyha határán” (6.). Ebben a lehetetlen szituációban hangoznak el a nagymama szavai, melyek megőrzik erejüket, mintha átkot mondana a gyerekekre. „Valamiért haragszik a nagymama, mert amikor azt mondta, hogy »nehéz ember vagy, és az is leszel«, aztán azt, hogy »nem a mi fajtánk«, hozzátette, hogy gyilkos fajta, vagy valamilyen fajta, nem lehetett egészen érteni.” (6.) A gyerek tehát nem tud hogyan viszonyulni az elhangzot-takhoz, mert nem érti, mire utal azzal, hogy „gyilkos” és hogy „fajta”. Ezekkel a szavakkal eddig más kontextusban találkozott, például amikor halálos mérgű kígyófajtákról olvasott vagy a fiúk háború-sát játszottak. De nem is meri megkérdezni, hogy mit jelentenek. Hasonlóképp bizonytalanodik el annak a szobának a megnevezésével kapcsolatban is, ahol anya fekszik ezekben a percekben. „Nagy mama cselédszobájának hívja, anya kishozza vagy apád szobájának, így nehéz tudni, mi tulajdonképpen.” (8.) Lírai sűrűségű ez a mondat: a nagyszülők polgári életformájára (cseléd), és a szülők személyes viszonyára (külön szoba) egyszerre utal. A kimondott szavak azonban nem csak ebben a történetben képesek megnyomorítani. A *Nyaralás*ban például azért kezd a fiatal hősnő koplalni, mert a történelemtanár „barokk alkatnak” (15.) nevezte.

A gyerek a legfontosabbra, a nagymama kijelentésének tágabban értelmezett kontextusára vonatkozóan sem kap kapaszkodókat. Nem derül ki, hogy miért áll ki egy csó anya nyakából, miért kell rá vigyázni, és hogy egyáltalán mi történt vele. Csupán sejtí, hogy a nagymama szavai ezzel lehetnek összefüggésben, és arra következtet, hogy ő, a gyerek lehet az oka mindennek. „Talán nagymama úgy gondolja, hogy miatta nem tud jól lélegezni anya, és ezért mondta, hogy valamilyen fajta, amin valami rossz fajtát értett. Gyilkos fajta, lehet, hogy ezt mondta, de valahogy nehéz elhinni.” (9.) Az elbizonytalanodás és az ebből fakadó szorongás tehát elsődlegesen nyelvi tapasztalatként jelenik meg a kislány életében.

A nyitónovellában felvillantott terhelt családi örökséggel való szembenézés az utolsó két elbeszélésben (*A tárgyak beszélnek*, *A harag születése*) tér újra vissza, s mintegy keretbe foglalja a kötetet. Megoldást, feloldozást ezek sem kínálnak, legfeljebb csak árnyalják az első történetben leírt szituációt.

A nyelvkeresés, vagyis hogy adekvát megszólalási módot találjon olyan témához, melyekkel kapcsolatban épp traumatikus voltuk miatt nehéz megnyilatkozni, a kötet sarkalatos pontja. Ebből a szempontból páratlan az *Emlékpogácsa*, amelyben az énelbeszélő metaforikus, szakrális emelkedettségű nyelvet használ. „Bálványok lakhelyei vagyunk, lelkünk állványzata tilalomfákból épült, ismeretlen nevű vágyak és rémületek tekergőznek köztünk.” (25.) – írja az első bekezdésben. A történet egy testvérpárról szól, akik vallási magasságokba emelik az évési zavarait. Egyikük a nemevés, a

test és ennek nyomán a lélek teljes kiüresítésének papnője, a másikkal viszont a habzsolásban, majd az ételektől való megszabadulásban leli örömét. Miközben mindketten tizenéves lányok, „őszibarackok és mosolygó almák, nádszálkarcsú, eperszájú, gesztenyebarna, fonott kalácsnyi copffel ékes, egyszóval ennivaló leányok”. (29.) Az elbeszélés az egyikük hangján, az ő nézőpontjából szólal meg. Személyes és megrázó egyben.

Mint korábban említettem, több novella is a nemi erőszak traumáját tematizálja. Nekirugaskodik, hogy megnevezze, megpróbálja leírni. Merőben különbözik egyébként attól, ahogy például azt Polcz Alaine ragadta meg az *Asszony a fronton* című regényében. Ezekben a történetekben nem egyértelmű, hogy kinek mi a szerepe, ki az aktív és a passzív fél, mert az erőszaktevő is áldozat, készleteseinek, vágyainak kiszolgáltatottja. Az erőszak nyelve pedig cseppet sem durva, már-már – bármilyen hátborzongató is, de – udvarlásnak hat. Álljon itt néhány nagyon pontos és hatásos mondat. „A taxis nyögött, fohászzkodott, tökéletes kis formád van, [...] tökéletes kis formád.” – ismétlegeti a lánynak az aktus közben (*Az erőszak nyelve*, 55.) Az *Itáliai utazás* Lulója is arról igyekszik biztosítani az áldozatát, hogy nem is az történik vele, ami. „Csak egy kicsit, un poco, hagyjál, csak egy

kicsit megölellek, így, no problem”. Majd hízeleg: „Nem lesz baj. Szépen. Szép lány”. (125.)

Az egymást követő megrázó, durva történet ellenére mégsem egyhangú a kötet. A nyomasztó hangulatot olykor humorral, máskor gúnnyal, kiméletlen iróniával (énelbeszélés esetén öniróniával) oldja a szerző. Ám van még egy kibillentő tényező. Ez pedig az a gyerek, aki a *Szüilőkben* világra jön. Ő az, aki képes eltörölni az itáliai út borzalmait. „Csak haza kell vinni ezt a testet, [...] és az anya teste lesz, akit meg lehet ölelni, az a test lesz, amelyik szült, a kéz, ami simogat, a száj, amivel az első puszt adja, hogy megjöttem, édes kicsi fiam, édes drágám”. (133.) És ő az, aki feloldozást adhat az öngyilkossági kísérlet miatt érzett büntudat alól is, bár sokszor kellett tőle bocsánatot kérni (*A mérgezett nő*, 235.).

Empátia, részvét, döbbenet, felháborodás – a kötet erős érzelmeket vált ki, egyszerűen nem lehet nem viszonyulni ezekhez a történetekhez. És nem lehet megúszni azt sem, hogy a történeteken keresztül önnön fájdalomainkkal, sérülékenységgünkkel nézzünk szembe.

Neichl Nóra
(Jelenkor Kiadó, 2019)

